

”Lehtiartikkeleiden jälkeen sähköpostiin saattaa tulla kymmeniä yhteydenottoja” – kysely tietokirjoittajien kohtaamasta häirinnästä

Kirjailijoiden sananvapausjärjestö Suomen PENin tietokirjoittajien ja tutkijoiden komitea sekä Suomen tietokirjailijat ry toteuttivat loppuvuodesta 2020 kyselyn tietokirjoittajien häirintäkokemuksista. Kiitämme kaikkia kyselyyn vastanneita osallistumisesta. Kysely lähetettiin Suomen tietokirjailijat ry:n jäsenille, yhteensä 3 272 henkilölle. Kysyimme erityisesti, olivatko he saaneet osakseen jonkinlaatuista häirinnäksi kokemaansa palautetta sen takia, mitä olivat julkaisseet tai sanoneet julkisuudessa. Vastauksia kertyi kaikkiaan 643 kappaletta, eli vastausprosentti kohosi noin 20 prosenttiin.

Suurin osa kyselyyn vastanneista, lähes 72 prosenttia, kertoi, ettei ole kohdannut häirintää. Runsaalla viidellä prosentilla oli kokemuksia, joita vastaajat itse epäroivät kuvata häirinnäksi. Lähes 23 prosenttia vastaajista kertoi kokeneensa häirintää. Karkeasti ilmaistuna häirintää julkisten esiintymistensä takia kokee noin joka neljäs tietokirjailija

Sukupuolella ei vastausten perusteella vaikuttanut olevan merkitsevää vaikutusta häirinnän kohteeksi joutumiseen, sillä häirintäkokemuksista kertoneiden sukupuolijakauma oli huomattavan tasainen. Asialla on merkitystä, sillä häirinnän sukupuolittuneisuus on ollut tyypillinen havainto muissa häirintäkokemuksia koskevissa tutkimuksissa. Kuten tämänkin kyselyn aineistosta nähdään, sukupuolittuneisuus näkyy enemmän häirinnän luonteessa kuin sen frekvenssissä. Toisin sanoen naiset - ja muunsukupuoliset - saavat usein osakseen erilaista häirintää kuin miehet.

Vastaajien edustamien tiedon- ja tieteenalojen kirjo on laaja. Historian ja arkeologian, politiikan ja yhteiskunnan sekä elämäkertojen aloilta julkaisevat tietokirjailijat muodostivat kuitenkin yli puolet kaikista vastanneista, ja jakauma oli samanlainen myös häirintäkokemuksistaan kertoneiden keskuudessa.

Hyvä vastausprosentti kertoo siitä, että aihe on huomattu ja kiinnostaa. Tulosten perusteella siis noin joka neljäs tietokirjailija on saanut häirinnäksi kokemaansa palautetta julkaisujensa tai muun julkisen esiintymisensä nojalla. Lukua on pidettävä korkeana. Tässä raportissa käymme läpi kyselyn tuloksia ja piirrämme tarkempaa kuvaa tietokirjailijana olemisen ja julkiseen keskusteluun osallistumisen käänköpuolesta.

”Loukkaavaa, vääristelevää ja valheellista nettikirjoittelua” - asiattoman palautteen monet muodot

Erilaiset häirintäkokemukset jaotimme palautteen laadun perusteella ivaavaan (esim. nimittely, ammattitaidon/asiantuntemuksen kyseenalaistaminen), solvaavaan (esim. henkilökohtaisiin ominaisuuksiin, ulkonäköön tai seksuaalisuuteen käyvään), uhkailevaan (erilaiset väkivalta-, tappo- ja/tai raiskausuhkaukset) sekä laadultaan epämääräisempään (esim. häiritsevät puhelinsoitot,

postituslistoille luvatta liittäminen). Ivaava palaute oli selvästi yleisin koetun häirinnän muoto. Vakavimman laatuista väkivaltauhkauksia taas kertoi saaneensa 41 vastaajaa.

Häirinnän muodot ovat monet. Tyypillisintä on sosiaalisen median tai sähköpostin kautta toteutettu asiaton arvostelu, joko henkilökohtaisesti tai selän takana. Myös perinteisempää häirintäkirjeiden lähettelyä postitse ja häirintäpuheluita esiintyy. Jotkut vastaajat kertoivat häirinnän jääneen vähemmälle tai loppuneen kokonaan, kun häiritseviin viesteihin lakkasi reagoimasta. Jotkut vastaajista olivat saaneet häiritseviksi kokemansa yhteydenotot loppumaan sanomalla asiasta.

Yleensä häirintä on kuitenkin kasvotonta ja anonyymiä. Sen muodot ja toimintatavat ovat tavanomaisen kiusaamisen keinoja, eikä sitä saa loppumaan reagoimalla. Joidenkin vastaajien kohdalla häirintä on ollut erityisen pitkäkestoista ja yhtäjaksoista. Myös sen seuraukset saattavat olla rajuja:

”Puhetilaisuudestani kirjoitettiin paikallislehteen heikkotasoinen juttu minua haastattelemana. Seurasii väärinkäsityksiä, nettisolvauksia, puhelinhäirintää. Perheeni, myös lapsi, joutui myös kärsimään. Rikosilmoitus viidestä henkilöstä ei johtanut mihinkään. Palkkasin myös yksityisen lakimiehen, sama tulos. Vielä vuosia myöhemmin minua nimite[li]ttiin -- netissä -- Yritystoimintani kärsi ja huomasiin, että tutkimuskohteelleni on työstäni näissä oloissa enemmän haittaa kuin hyötyä. Olin työttömänä ja välillä lyhyissä työsuhteissa yli 10 vuoden asiantuntijauran jälkeen. Olin hämmentynein ehkä siitä, että yhteisöt joissa olin ollut mukana, arvostelivat minua huonosta tiedottamisesta kriisin puhjettua. Hiljaisuus johtui poliisin ohjeistuksesta. Julkisen sanan neuvostoon en voinut kannella uraani vaikuttaneesta lehtijutusta, koska olin jo tehnyt rikosilmoituksen. Siirryin toiseen EU-maahan työnhakuun ja lopetin kaiken julkisen toiminnan.”

Useimmat häirintää kokeneet vastaajat kertoivat sanallisesta häirinnästä, jonka ilmeisenä tarkoituksena on solvata ja murentaa häirinnän kohteen itseluottamusta sekä hänen ulkopuolisten silmissä nauttimaansa luottamusta:

”Kaikkein tyypillisin nimitys, jolla saamani viestit alkavat on: kommunistihuora”

”Uhkaavia ja solvaavia viestejä suoraan minulle, vastaavaa sisältöä erilaisilla keskustelufoorumeilla, aggressiivista käyttäytymistä ja häiritsevää kuvaamista tilaisuuksissa, tilaisuuksien järjestäjien lähestymistä etukäteen, kun on toivottu, etten esiintyisi. Häirikköpuheluita, joista yksi on äänitetty ja julkaistu ilman lupaani. Youtube-striimejä.”

”Eräs suuri kansainvälinen firma uhkaili minua sillä perusteella, että olin heidän mielestään[n] panetellut luennollani heidän tuotteitaan.”

”somepilkkaa ja tieteellisyyden kyseenalaistamista vain aiheeni ja sukupuoleni perusteella”

”sain sähköposteja -- joissa haukutaan ja arvostellaan ulkonäköäni sekä osaamistani. Muutaman kerran viesteissä on ollut myös uhkauksia. Ennen puhelinnumeron salaamista sain myös häirikkösoittoja.”

”Häirintää ei tulisi, jos olisin mies” – sukupuolittunut häirintä

Sukupuoli vaikuttaa häirintäpalautteen muotoihin vahvasti. Naiset saavat herkästi osakseen erilaista sukupuoleen, sukupuolisuuteen ja ulkonäköön liittyvää asiatonta palautetta. Myös seksuaalisella väkivallalla uhkailu kohdistuu tyypillisesti lähes yksinomaan naisiin, muunsukupuolisiin ja seksuaalisten vähemmistöjen edustajiin:

”Lähinnä tytöttelyä, joka liittyy ulkonäköön: asiantuntemus kyseenalaistetaan esim. ’nuorelta näyttämisen’ vuoksi, kommentoidaan asiantuntijaesiintymisen yhteydessä ulkonäköön liittyviä piirteitä (hento ruumiinrakenne vs. asiantuntemus, kehuaan kauniiksi samalla tuoden ilmi, että ulkonäkö vie uskottavuutta asiantuntijana).”

”Olen avoimesti homoseksuaali ja tähän on liittynyt jonkun verran solvauksia - - olen saanut esimerkiksi avoimesti omalla nimellä tulleen toivotuksen, että kuolen hitaasti ja kivuliaasti.”

”Eräs mies lähetti eri prepaid-liittymistä hurjasti viestejä ja myös oman kuvansa. Vielä kuukausien jälkeen hän ehdotteli tapaamista.”

”On haukuttu läskiksi, natsiksi, tyhmäksi, idiootiksi. Nämä kaikki tulleet suoraan sähköpostilla. Twitterissä on ollut twiittejä, joissa kyseenalaistetaan osaamiseni. Oma luokkansa on sitten vanhemmat setämiehet, jotka ovat valmiita neuvomaan, kun en ymmärrä asioista”

”Tämän lisäksi saan some-viesteissä tuntemattomilta ihmisiltä asiattomia viestejä: treffiehdotuksia, seksistisiä ehdotuksia yms muuta asiatonta postia. Olen myös joutunut stalkkauksen kohteeksi. En kuitenkaan ole saanut uhkauksia.”

”Olen seksuaalisuudentutkija, ja useimmiten yhteydenotot ovat sävyltään näennäisen positiivisia, mutta taka-ajatuksena vaikuttaa välillä olevan jonkinlaisen seksuaalisen kontaktin ottaminen ja toive tapaamisesta.”

Valtaosa tämän laatuista häirintäpalautteesta liittyy sähköisten viestimien käyttöön, mutta vastausten joukossa oli ainakin yksi esimerkki suorasta seksuaalisesta häirinnästä:

”Tilaisuuden jälkeen haastattelijä yllätti minut takaapäin, työnsi kätensä puseroni alle, puristi rintaani ja sanoi ’olet ihana’. Koin tilanteen nöyryyttävänä, enkä kyennyt reagoimaan tapahtumaan muuta kuin lamaantumalla.”

”Virkatyöni johdosta olen saanut vuosien varrella erilaisia uhkauksia fyysisestä väkivallasta” – väkivallalla uhkailu

Häirintäpalautteen vakavimmat muodot ovat väkivaltauhkauksia. Pahoinpitelemisellä, raiskaamisella tai tappamisella uhataan harvemmin suoraan, vaan tyypillinen väkivaltauhkaus on passiivissa esitetty epämääräinen vihjaus. Silti esimerkkejä suoristakin uhkauksista sisältyy kyselyaineistoon:

”Sähköposti, jossa kysytään kuka tappaisi minut. Toinen viesti jossa luvataan syöttää kirjani minulle. Nimittelyä.”

”Ensimmäistä kertaa jouduin uhkailun kohteeksi kirjoitettuani opiskelijalehteen- - . Kyseessä oli opiskelijalehden numero, joka ilmestyi lukuvuoden alussa, ja joka jaettiin kotikaupungissani kaikkiin talouksiin. Juttua oli kirjoittamassa kolme muutakin opiskelijaa, ja minä ja eräs toinen saimme uhkauskirjeen, jonka sisältö oli suunnilleen ’Saatanan pornonlevittäjä, tiedän missä asut!’.”

”Aika lailla kaikkea julkisesta ilkkumisesta tappouhkauksiin. Kyse on sadoista yksittäisistä yhteydenotoista 25 vuoden aikajaksolla.”

”Joissakin tilaisuuksissa fyysistä uhkailua. Ammattitaitoni on määritelty mitättömäksi. Teksti tarkoitusuhkaiseksi. Puheluissa perusuhkailua. Postilaatikkoon myös uhkailua ja solvauksia. Sähköposti ja some oma lukunsa.”

”Vakavimpana koin aikoinaan nimettömät uhkaukset, jotka kohdistuivat pieneen tyttäreeni (’Tiedän missä asut ja missä tyttäresi leikkii päivittäin’; ’Arvaapa missä tyttäresi nyt on’).”

Väkivaltauhkausten harvinaisempi alalaji ovat uhkaaviksi tarkoitettut fyysiset eleet:

”Kesällä 2015 autoni etuvalot oli töhritty yöllä maalilla. Kesällä 2019 puutarhahuonekaluja oli käyty ’järjestelemässä uudestaan’ ja keinun kiinnike oli viety. Tein molemmista rikosilmoituksen. Tämän lisäksi olen saanut joitakin Facebook-päivityksiä koskevia tekstiviestejä prepaid-liittymistä. Kuvankaappauksia päivityksistäni lähettäjän kommentilla varustettuna on lähetty myös läheiseni puhelimeen.”

”Erään nyt kielletyn yhdistyksen tarroja ulko-oveen.”

”Kustantaja suositteli, että en lue itse minusta somessa käytävää keskustelua” - syistä ja tekijöistä

Häirintä voi lähteä liikkeelle melkein mistä hyvänsä seikasta, joka ulkopuolisen tai häirinnän kohteeksi joutuneen silmissä vaikuttaa mitättömältä:

”Haukkujan/haukkujien kiinnostusta oli herättänyt se, että olin lausunut keskustelussa liian paljon sanaa ’niinku’. Esimerkiksi työpaikalleni yliopistossa lähetetyissä haukkumiskirjeissä työpaikkani nimeksi oli laitettu ’[kaupungin nimi] niinku[Yliopisto]’ ja etunimeeni oli laitettu määritelmä ’niinku’. Yhdessä viestissä kiinnitettiin myös huomiota siihen, että s-kirjain suhisee puhuessani. En vastannut yhteenkään viestiin. Viestien lähettäjä/lähettäjät eivät sen takia jaksaneet melskata kuin noin kahden viikon ajan.”

”Olin kertonut ampuaisista, ja miten niitä kannattaa torjua keväällä pihapiiristä. Sain vihapostia jossa uhkailtiin yhteyksiäni - - yliop[i]stoon ja ilmoitettiin, että minunlaisia biologeja ei saisi olla olemassa Suomessa.”

Erityisesti sähköisten viestintävälineiden kautta toteutetussa häirinnässä peruspiirre on, että häiritsijän/häiritsijöiden henkilöllisyys ja motiivit jäävät häirinnän kohteeksi joutuneelle tuntemattomiksi. Pitempään jatkuessaan häiritylle muodostuu yleensä jonkinlainen kuva häirinnän alkusyistä ja häiritsijöistä itsestään. Joskus tekijä/tekijät selviävät täsmällisesti, mutta usein he jäävät anonyymiytensä suojiin.

Kysyimme myös vastaajien omaa käsitystä, keitä he uskovat omien häiritsijöidensä olevan. Näitä vastauksia on tulkittava subjektiivisina kokemuksina, ei kovana datana. Joskus häirinnän kohteeksi joutunut tietää kyllä tarkkaan, kuka tai ketkä häneen häirintää kohdistavat. Joskus taas häiritsijät jäävät kasvottomiksi, ja lähestyvät häirinnän kohdetta vaikkapa nimettömyyden suojissa sosiaalisen median kautta. Halusimme kuitenkin antaa vastaajille mahdollisuuden arvioida tätäkin asiaa. Häirintää voi vastausten perusteella tulla käytännössä mistä hyvänsä aiheesta, ja keneltä hyvänsä:

”Kirjoistani on tullut palautetta, jossa kiistetään esittämieni asioiden todenperäisyys väittämällä että koska en ollut paikalla en voi tietää tai koska olen milloin puoluekannaltani vasemmistolainen tai oikeistolainen.”

”Kun olen pyydettyäessä selostanut tutkimustuloksia kollegoilleni epämuodollisissa kokoontumisissa, osa heistä, tyypillisesti henkilöitä joiden oma poliittinen kanta on vasemmistolainen, olettavat minun kannattavan tutkimiani aatteita ja alkavat kovaäänisesti solvata minua mm. rasistiksi ja persuksi.”

”Halventavaa ja epämääräistä käytöstä kristillisiltä järjestöiltä (kaksi).”

”Kun yritän lähestyä Suomen ja Venäjä/Neuvostoliiton historiaa puolueettomasta ja kaikenlaiset lähteet huomioon ottavasta näkökulmasta, saan usein kuulla olevani Venäjän trolli, kommunisti ja ryssien kätyri.”

”Liikennejournalistina hyökkäyksiä moottoritoimittajien taholta. Yhteiskuntatoimittajana painostusta lestadiolaisten taholta.”

”Toivon, että jos siteeraatte tätä, tuotte esiin tuon vihervasemmiston kiusaajaosapuolena, sillä yleensä uhkailu liitetään oikeistoon, eikä minulla ole siitä kokemusta, vaikka nuorempana toimittajana kritisoin heitä näkyvästi.”

”Olen saanut sähköpostia, kirjeitä, puhelinsoittoja, identiteettini on varastettu ja nimiini on tehty www sivuja. Lisäksi olen joutunut kasvokkain uhkailun kohteeksi. Homma-forumilla on toimintaani käsittelevä keskusteluketju, myös muilla sivustoilla on käsitelty lausuntojani ja kirjoituksiani.”

”Nimittelyä esim. ’Putinin trolli’, oikeiston ja etenkin vasemmiston taholta. En ole varma, liittykö suoraan julkaisuihini.”

Vastauksissa toistui myös ajatus yksittäisistä tuntemattomista häiriköistä, joilla on erilaisia omia ongelmia:

”Olen kokenut kaikkia: ulkonäön kommentointia, tappouhkauksia, vähättelyä, meililistoille lisäämistä, you name it. - - Maailmassa on syrjäytyneitä, vihaisia ja mielenterveysongelmaisia. On selvää, että heidän huomionsa ja kiukkunsa kohdistuu julkisuudessa näkyvään ihmiseen.”

Kysyimme vastaajien omia kokemuksia siitä, millaisten aiheiden käsitteleminen on heistä tuntunut aiheuttavan kiivaimmin häirinnäksi luokiteltavaa palautetta.

”Ilmastonmuutos, ympäristönsuojelu, energian säästäminen”

”Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö”

”Poliittisten tai politiikkaan liittyvien asioiden, myös historiallisten, aiheiden käsittely tuntuu aiheuttavan erimielisyyttä.”

”Rasismien, perussuomalaisten maahanmuuttopolitiikan, lastensuojelun historian.”

”Vaihtoehtohoidot”

”Masennus ja työpahoinvointi organisaatiossa ja organisaatiotekijät”

Joissain tapauksissa häirinnän alkusyy liittyi tietoteoksen tuottamisprosessiin:

”Kirjan viimeistelyvaiheessa yksi perikunnan jäsen tuli toisiin aatoksiin ja alkoi vaatia kirjasta osuuksia perikunnalle”

”yksi kirjani -- haastateltava päätti, että olen suurin piirtein hänen terapeuttinsa, vähintään ystävä”.

”Minua on kutsuttu maanpetturiksi, kun ylipäättään olen ottanut sellaisia aiheita esille” – tietokirjailijan työkalupakki häirintää vastaan

Kysely piirtää rajoitetun, mutta omalta osaltaan kertovan kuvan julkisuusammattissa toimivien ihmisten kohtaamasta häirinnästä. Otos ei mahdollista laajempaa tilastollista analyysiä, mutta se tuo näkyville häirinnän kirjon, jonka työkseen kirjoittavat ja julkaisevat asiantuntijat liian usein joutuvat kohtaamaan.

Vaikka noin kolme neljästä vastaajasta ei katsonut joutuneensa häirinnän kohteeksi, kyllä-vastausten suuri määrä kertoo kuitenkin olemassa olevasta ongelmasta, johon jokaisen tietokirjailijan on syytä varautua. Erityisen tärkeää on luoda ja ylläpitää keskinäisen tuen verkostoja, joihin häirinnän kohteeksi joutuneet voivat tarvittaessa tukeutua.

Häirinnän tarkoituksena on vaientaa, ja ehkäistä julkista puhetta. Sillä tähdätään ennen kaikkea pelon ja itesesensuurin ilmapiirin syntymiseen. Häirintä myös saavuttaa tavoitteensa, jos tietokirjailijat ryhtyvät asiattoman palautteen pelossa itse rajoittamaan omia lausuntojaan tai alkavat karttaa käsittelemättä herkiksi tietämiensä aihepiirien käsittelemistä.

Häirintää kokeneista lähes puolet kertoi pohtineensa ennalta, mitä uskaltaa kirjoittaa tai sanoa julkisesti. Lähes puolet häirintää kokeneista sanoi myös muotoilleensa toisin tai jättäneensä kokonaan sanomatta julkisesti asioita, joiden tiesivät ennalta aiheuttavan asiatonta palautetta. Kyselyn vastauksissakin on viitteitä itesesensuurin kulttuurin olemassaolosta:

”Tämä oli kauan sitten, kun esiinnyin kirjaani liittyen televisiossa - - ohjelmapäivystykseen tuli soitto, että minut pitäisi kirveellä tappa. Suhtauduin mielestäni huumorilla tähän ja kotiin tulleeseen samansuuntaiseen posttiin, mutta näin jälkikäteen ajateltuna ne olivat varmaan osasy siihen, että olen sittemmin - vuosikymmeniä - julkaissut tulenaremmat juttuni pääsääntöisesti vain kansainvälisesti.”

Mitä sitten on tehtävissä, jos joutuu asiattoman kommentoinnin, häirinnän tai uhkailujen kohteeksi? Tärkeintä on, ettei jää yksin asian kanssa. Tietokirjailija voi yleensä ottaa yhteyttä kustantajaan, vertaisryhtensä jäseniin, ystäviin, Suomen tietokirjailijat ry:n juristiin tai viranomaisiin. On tärkeää kertoa jollekin, ja suojata itsensä mahdollisimman hyvin törkypalautteelta. Väkivaltaisesta uhkailusta on myös syytä ilmoittaa poliisille, sen kohteeksi ei kannata vain hiljaa alistua. Suomen PENin laatima [vihapuhetyökälypakki](#) antaa lisää toimintaohjeita.

Suomen tietokirjailijat ry

Suomen PEN ry – Tietokirjoittajien ja tutkijoiden komitea

Lisätiedot:

Oula Silvennoinen | Varapuheenjohtaja | Suomen PEN
050 433 7345 | vicepresident@suomenpen.fi | www.suomenpen.fi |

Anne Rutanen | Viestintäpäällikkö | Suomen tietokirjailijat ry
anne.rutanen@suomentietokirjailijat.fi | 050 351 2771 | www.suomentietokirjailijat.fi